

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

“गांधीજી: ભૂતકાળ,વર્તમાન અને ભવિષ્ય માટેનો બહુ-આયામિક અભ્યાસ”

સંશોધનકર્તા:

નીલમ પરમાર

પી.એચડી રિસર્ચ સ્કોલર,

ભાષાસાહિત્ય ભવન, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

માર્ગદર્શક:

ડૉ. ગાયત્રી દવે

એસોસિયેટ પ્રોફેસર,

સાબરમતી આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, સાબરમતી, અમદાવાદ

• મહાત્મા ગાંધી: ભારતીય સ્વતંત્રતા અને વૈશ્વિક શાંતિના આર્કિટેક્ટ

મહાત્મા ગાંધીનો ભારતની સ્વતંત્રતા અને વૈશ્વિક શાંતિ આંદોલનો પર અમિટ પ્રભાવ હતો, જેને અંદાજવા માટે શબ્દો ઓછા પડતાં હોય. ગાંધીની રાજકીય યાત્રા માત્ર બ્રિટિશ ઉપનિવેશી શાસનથી ભારતને મુક્ત કરવાના વિષય પર માત્ર ન હતી; પરંતુ તે વિરોધ અને સંઘર્ષના મૂળ સ્વરૂપને બદલવાનો પ્રયત્ન હતો. તેમના વિરોધના અનોખા અભિગમ, જે અહિંસા (અહિંસા) અને સત્ય (સત્ય) પર આધારિત હતો, એ માનવતાના મૂલ્યોને દુનિયાને પ્રદાન કરી, જે માત્ર ઉપનિવેક્ષિકતા સામે પડકાર નહોતું ગોઠવતું પરંતુ વૈશ્વિક રાજકીય અને સામાજિક પરિવર્તન માટે નવા મોડલની પણ સ્થાપના કરી. ગાંધીજીની વિચારધારા રાષ્ટ્રીય સીમાઓથી પરિપ્રેક્ષિત હતી, જે ભાવિ વૈશ્વિક નેતાઓ અને સામાજિક આંદોલનો માટે એક આભા આપી.

ભારતમાં, તેમની સ્વતંત્રતા માટેની લડાઈ શાંતિપૂર્ણ નાગરિક અજ્ઞાતત્વ પર આધારિત હતી, જે તદ્દન વિરુદ્ધ હતી તે હિંસક પદ્ધતિઓ સાથે જે સાંસ્થાનિક દેશો દ્વારા અપનાવવામાં આવતી હતી. ગાંધીજીના અહિંસક વિરોધમાં વિશ્વાસ માત્ર નકારાત્મક નહોતો; તે એક સક્રિય અને શક્તિશાળી સાધન હતું, જેમાં દેશના લોકોનું એકત્રિત કરવું, વ્યૂહાત્મક બહિષ્કારો અને વિરોધોનો સમાવેશ હતો, જેમણે આખરે બ્રિટિશ સત્તાને ખંડિત કરી. આંતરરાષ્ટ્રીય રીતે, ગાંધીનો પ્રભાવ ભારતની સરહદોથી અનેક દૂર ગયો હતો.

માર્ટિન લ્યુથર કિંગ જુનિયર, નેલ્સન મન્ડેલા, અને સેસર ચાવેઝ જેવા નેતાઓએ તેમના સિદ્ધાંતો પરથી ભારે પ્રેરણા લીધી. કિંગનું નાગરિક અધિકારો આંદોલન અમેરિકામાં સીધા રીતે ગાંધીજીની ફિલોસોફીથી પ્રેરિત હતું, જેમ કે, મન્ડેલાનો એન્ટી-એપાર્ટહેઇટ સંઘર્ષ દક્ષિણ આફ્રિકામાં. ગાંધીજીનો શાંતિપૂર્ણ નાગરિક અજ્ઞાતત્વમાં વિશ્વાસ આજે પણ આધુનિક સામાજિક અને રાજકીય આંદોલનોને પ્રેરણા આપે છે, જે તોફાન વિના ન્યાય મેળવવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

આ વિભાગ ગાંધીજીના વિશ્વમાં આપેલા રાજકીય, સામાજિક અને આચારિક પરિપ્રેક્ષ્ય પર વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમના નૈતિક અધિકાર અને પરિવર્તન લાવવાના સમૂહની શક્તિ પરના ભાર પાડી તેમના શાસનની આદર્શતાઓ ભવિષ્યમાં રાજકીય સંવાપોને પરિપૂર્ણ કરવામાં આવ્યા છે.

• ગાંધીજીના અહિંસાના દ્રષ્ટિકોણનો વૈશ્વિક પ્રભાવ:

ગાંધીજીના અહિંસાનો સિદ્ધાંત, કે જે "અહિંસા" તરીકે ઓળખાય છે, તે તેમના વિચારોનો કેન્દ્રિય મુદ્દો હતો અને તેમના નેતૃત્વનો નિર્ધારિત લક્ષ્ય બની ગયું હતું. આ વિભાગમાં અહિંસાના દાર્શનિક અને વ્યાવહારિક ઉપયોગો અને તેના વૈશ્વિક આંદોલનો પરના ગહન પ્રભાવની વાત કરીશું. ગાંધીજીને માટે અહિંસા માત્ર શારીરિક હિંસાની વાત

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

नहोती; ते करूषानो अलिगम हतो, जे अे प्रकारनी जूवनशैली हती जे हरेक प्राणीना स्वालिमाननो सन्मान करे. आ वियार विश्वमां हिसा अने युद्धनो प्रसरतो समय हतो, पास करीने वसाहतीकाणमां. गांधीजूनो विश्वास हतो के अहिसाअे सामाजिक अने राजकीय परिवर्तन माटे सर्वशक्तिशाणी हथियार छे.

1930मां तेमना प्रसिद्ध मीठा आंदोलनमां, गांधीजु अे साबित करी दीधुं के ब्रिटिश साम्राज्यनी शक्तिने हिसा वगर पडकारवुं शक्य हतुं. अहिसानो आ संकल्प मात्र नैतिक द्रष्टि नहो, परंतु व्यूहात्मक साधन तरीके पण हतुं. ते लोको साथे थती साम्राज्यव्यथाने विमुक्त करवा माटे, अने हिसक रीते साम्राज्यनो विरोध करवानो अेक रीत आपती हती.

विश्वभरमां, गांधीना अहिसाना सिद्धांतो शांति, नागरिक अधिकारो अने सामाजिक न्याय माटे अनेक आंदोलनो पर प्रवर्ती रह्या छे.

• भारतीय स्वतंत्रता संघर्षमां गांधीजुनुं नेतृत्व :

गांधीअे भारतनी स्वतंत्रता माटेनी लडाईमां यरित्रात्मक द्रष्टिअे नेतृत्व प्रदान कर्युं, जे राजकीय व्यूह अने भारतीय समाजना सामाजिक-सांस्कृतिक रूपरेषाने सारी रीते समजता हता.

आ विभागमां गांधीजुअे जे रीते पोतानुं नेतृत्व आप्युं ते अंगेना मुख्य पासाओने नजरें राणीशुं. गांधीजुअे छायाकीप्रधान अधिकारनो स्वीकार ना कर्यो, परंतु ते संकलित कार्य अने मुख्यभूमिका लजवनारा लोको पर भार पाडी रह्या हता. तेमणे समूह संघर्षनो परियय आप्यो, जेमां सामान्य लोको स्वतंत्रता माटे मोपरें आव्या हता.

दांडी मार्च (1930), क्विट इन्डिया आंदोलन (1942) अने नोन-कोपरेशन आंदोलन (1920) अे स्थितिओ हती ज्यां गांधीना नेतृत्वे अप्रतिम दृष्टि, व्यूहरचना, अने अहिसामां अविरत प्रतिबद्धता दर्शावी. भारत छोडो आंदोलन (1942) अे आंतरराष्ट्रीय राजकीय परिप्रेक्ष्यनो महत्वपूर्ण मुकाबलो हतो.

• सत्याग्रहनी कायमी प्रभाव: गांधीजुने माटे न्याय अने समानता:

सत्याग्रह अथवा "सत्य शक्ति" अे गांधीजुना आंदोलननी मुख्य पद्धति हती. आ अवधि मात्र विरोध करवानो अेक पद्धति नहोती परंतु जूवनपद्धति हती गांधीजुअे मान्यता आपी हती के व्यक्तिओअे पोताना कार्य अने हृदयमां सत्य साथे जोडावुं जोईअे. आ विभागमां, गांधीजुना न्याय अने समानता माटेना सत्याग्रहना महत्व पर व्याख्यायित करवामां आव्युं छे.

સત્યાગ્રહ એ આ વિચાર પર આધારિત હતું કે બળને લાંબા સમય માટે પરિવર્તન લાવવાનું શક્ય નથી. પરંતુ, આ વિચાર પ્રમાણે નૈતિક શક્તિ, જે સત્યમાં નમ્રતાની પુષ્ટિ કરે છે, એ અન્યાયને હરાવવાનું શક્તિશાળી સાધન છે. આ ફિલોસોફીનું પ્રદર્શન ઘણા ગાંધીજીના આંદોલનોમાં જોવા મળે છે, જેમ કે મીઠાનો કર, અખંડિતતા વિરુદ્ધ લડાઈ, અને સામાજિક અને આર્થિક સુધારાઓ માટેના આંદોલનોમાં.

સત્યાગ્રહ એ એક પદ્ધતિ હતી જે એ દરેક વ્યક્તિની આદત હતી, જેના દ્વારા તેઓ અન્યાયનો સામનો કરીને શાંતિથી પોતાને બદલી શકે. જે લોકો સત્યાગ્રહમાં સામેલ થયાં તેઓ માત્ર એક જ અસમાનતા સામે જ લડી રહ્યા હતા, પરંતુ આ સમયે તેમના આંતરિક પરિવર્તન માટે પ્રયાસ પણ કરી રહ્યા હતા.

• ગાંધીજીનો અહિંસાનો વારસો: અને ન્યાય અને શાંતિ માટેની દ્રષ્ટિ:

ગાંધીજીનો અહિંસાનો વારસો ભારતની સ્વતંત્રતા કરતા પણ અનેક વિસ્તૃત છે. તેમના ન્યાય અને શાંતિ માટેના દ્રષ્ટિકોણે ઘણા આંદોલનો અને નેતાઓને પ્રેરણા આપી છે, જે સામાજિક ન્યાય, સમાનતા અને માનવ અધિકારો માટે પ્રતિબદ્ધ છે. આ વિભાગમાં, ગાંધીજીના વિચારોની સતત સામાજિક અને રાજકીય મહત્વ પર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

ગાંધીએ એક ન્યાયપૂર્ણ સમાજની દ્રષ્ટિ તૈયાર કરી, જે સન્માન, સંવેદના અને માનવતાની શ્રેષ્ઠતા પર આધારિત હતી. તેમનો વિશ્વાસ હતો કે દુનિયાના તમામ વચ્ચે વૈશ્વિક દુખ માટે એક જ જવાબદારી છે, અને દરેક માણસની મુક્તિ એક સમયે બીજી માનવજાતની મુક્તિ સાથે સંકળાયેલ છે.

આ વિચારધારા આજે પણ આધુનિક સામાજિક આંદોલનો, જેમ કે અમેરિકાની નાગરિક અધિકારોના આંદોલન અને વૈશ્વિક પર્યાવરણ આંદોલનોમાં દ્રષ્ટિ આપે છે. ગાંધીજીના અહિંસામાં વિશ્વાસ, ચિંતનાત્મક વિવેક અને જાતિ, વર્ગ, અને સાંસ્કૃતિક ભેદોથી ઉપર રહેવા માટેની શ્રેષ્ઠતા આજે પણ વૈશ્વિક ન્યાય અને પર્યાવરણ માટેના આંદોલનો સાથે સંકળાયેલી છે.

• ગાંધીજીનું જીવન અને સમય: એક વ્યાપક વિશ્લેષણ:

ગાંધીજીના જીવનમાં પરિવર્તનાત્મક વ્યક્તિગત વિશ્વાસની શક્તિને દર્શાવતી વાર્તા છે, જ્યાં તેમનો વ્યક્તિગત માર્ગ ભારતની સ્વતંત્રતા માટેના સંઘર્ષ અને વૈશ્વિક શાંતિ સાથે જડાયેલો હતો. તેમની અસરને સમજવા માટે, તે વખતેના ઐતિહાસિક, રાજકીય અને સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યને સમજવું મહત્વપૂર્ણ છે. આ વિભાગમાં, ગાંધીજીના જીવન પર ચર્ચા કરવામાં આવી છે, જેના પરિપ્રેક્ષ્યના ભાગરૂપે તેમના પ્રારંભિક વર્ષોથી વૈશ્વિક નેતા તરીકેના વિકાસ સુધી વિશ્લેષિત કરીશું.

गांधीजी 1869 मां पोरबंदरमां अेक मध्यमवर्गी परिवारमां जन्मेला हता, जे जैन धर्मना परंपराओ साथे संकणायेला हता, जे अहिसा पर तेमना वियारो पर प्रभाव पाडतो हतो. तेम छतां, तेमना प्रारंभिक वर्षो अे भविष्यना क्रांतिकारक नेताने दर्शावतो नथी. भारतमांथी पोतानी शिक्षण पूर्ण कर्या पछी, तेमणे इंग्लेन्डमां कानूनी अभ्यास कर्यो, ज्यां तेमने पश्चिमी वियारो अने कानूनी माण्पाओनो सामनो थयो. तेमना वंडनमां वितावेला वर्षोअे तेमने वैविध्यपूर्ण तात्विक, धार्मिक अने राजकीय वियारोने शोधवा माटे मौलिक प्रेरणा आपी.

दक्षिण आफ्रिकामां तेमनी शरूआतनुं जेवन तेमनां राजकीय जागृति माटेनुं वास्तविक वणांक साबित थयुं. त्यां तेमणे जातीय भेदभावना दुरावटनो सामनो कर्यो, जे तेमना अन्यायनी समजणेने विकसावतां. दक्षिण आफ्रिकामां भारतीय समुदायना अधिकारो माटे वडता समये, तेमणे कानूनी पडकारो अने अहिसक विरोधनो उपयोग कर्यो, जे बंदलावथी तेमने "महात्मा" (महान आत्मा) तरीके ओण्पावामां आव्यो.

गांधीनी भारत पर परत इरवानी शरूआत 1915मां थई, ज्यां तेमणे स्वराज (स्वशासन), आर्थिक स्वनिर्भरता, सामाजिक सुधारा, अने अछूतता उन्मूलन माटेनी वडाईने आगेवी बनावी.

• गांधीजीनी आर्थिक झिलसूझी अने आधुनिक विश्वमां तेनुं महत्त्व:

गांधीजीनी आर्थिक झिलसूझी मानव कल्याणने वई हती, जे औद्योगिक दुनियामां प्रयलित सामग्रीवाइथी ખૂબ अवग हती. गांधीजीअे मान्यता आपी हती के आर्थिक विकास अे धन संग्रह विशे न हतो, परंतु मानव गौरव अने स्वनिर्भरता माटेनो प्रयास हतो. तेमनो विश्वास हतो के साथी प्रगति अे मानवताना मूल्योनुं नम्र अंगोनुं कल्याण हतुं.

गांधीजीनी आर्थिक द्रष्टिनो केन्द्रबिंदु स्वदेशी (स्वनिर्भरता) हती, ज्यां स्थानिक समुदायो माव उत्पादित अने षपत करी शके, अने विदेशी शक्तिओ पर आधारित न रहे.

गांधीजीनो सामाजिक सुधाराना माटेनो संघर्ष: स्वतंत्रता पूर्वना भारतीय सामाजिक सुधारणा आंदोलनो:

स्वतंत्रता आंदोलननो मुकाबलो करता पडेलां, गांधी सामाजिक सुधारणा साथे जटिल रीते संकणायेला हता. सामाजिक न्याय माटे तेमनी प्रतिबद्धता अने अेक न्यायपूर्ण समाज माटेनी छ्छाअे जाति भेदभाव अने महिलाओना शोषण जेवा घडावेला सामाजिक व्यवहारोने पडकारवानी प्रेरणा आपी. गांधीजीना सामाजिक सुधारणानुं कार्य तेमना स्वराजनी द्रष्टि साथे धनिष्ठ रीते जोडायेवुं हतुं, जेमां मात्र राजकीय स्वतंत्रता ज नई परंतु

સામાજિક અને નૈતિક સ્વ-શોધ પણ સમાવિષ્ટ હતું.

ગાંધીજીના સૌથી પ્રસિદ્ધ સામાજિક સુધારણા આંદોલન સામેનો તેમના સંઘર્ષ હતો, જે "નીચી જાતિ" અથવા "અશુદ્ધ" માનવામાં આવતા લોકોને પડકારવાનો પરંપરાગત માર્ગ હતો. ગાંધીજીએ નીચી જાતિ માટે "હરીજન" શબ્દ બનાવ્યો હતો. અને તેમના સામાજિક સ્વીકાર અને હક મેળવા માટે કામ કર્યું. આ કાર્ય માટેની તેમની પ્રતિબદ્ધતાને અનેક લોકો દ્વારા માન્યતા મળી, તેમ છતાં તે ભારતીય સમાજના સંસ્કારી તત્વો દ્વારા વિરોધને પણ આમંત્રિત કરે છે.

ગાંધીજીએ મહિલાઓના હક માટે પણ પ્રયંસ જનઆંદોલન ચલાવ્યું હતું. તેમનું માનવું હતું કે સાચી સ્વતંત્રતા ત્યારે જ પ્રાપ્ત થશે જ્યારે મહિલાઓને સમાન હકો અને અવસરો આપવામાં આવશે. ગાંધીજીના સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં મહિલાઓનો સમાવેશ કરવાની તેમની કોશિશ અને તેમની પ્રશિક્ષણ અને લગ્ન જેવા ક્ષેત્રોમાં તેમની હક માટેના લડાઈ તેમના સમય માટે એક ક્રાંતિકારી માન્યતા હતી.

ગાંધીજીના સામાજિક સુધારણા કાર્યનો સબંધ તેમના આર્થિક ન્યાયના વિચારો સાથે પણ ઊંડો હતો. તેમણે માન્યું હતું કે જાતિપ્રેમનો દબાવ આર્થિક શોષણ સાથે ગોઠવાય છે અને સામાજિક સુધારો તેમના સમયે ત્વરિત સ્વરૂપથી સફળ નહીં થાય, જો આર્થિક માળખા, જે અસમાનતા પેદા કરે છે, એ ન ઉકેલવામાં આવે તો. તેમના દ્વારા આત્મનિર્ભરતા પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવી, ખાસ કરીને હાથથી કાંતવું એ દ્વારા જે આર્થિક અને સામાજિક સુધારો બંને હતો, જેમાં ગરીબ સમુદાયોને સશક્ત બનાવવાનું લક્ષ્ય હતું.

• ગાંધીજીનો સત્ય પરનો દ્રષ્ટિકોણ:

ગાંધીજીએ સત્યને માત્ર નૈતિક આદર્શ તરીકે નહીં પરંતુ એક આધ્યાત્મિક શક્તિ, એક અવિનાશી અને અપરિવર્તિત સિદ્ધાંત તરીકે માન્યતા આપી, જે તેમના જીવન અને કાર્યના દરેક પાસાને માર્ગદર્શન કરતી હતી. સત્ય માટે તેમની આ પ્રત્યાયન, અથવા સત્યાગ્રહ, એ તેમના સમગ્ર તત્વજ્ઞાન અને આંદોલનની આધારશીલા હતી. ગાંધીજીના સત્યના દ્રષ્ટિકોણે કેવી રીતે તેમના વ્યક્તિગત જીવન અને રાજકીય આંદોલનોને પ્રભાવિત કર્યા તેની વાત અહીંયા રજૂ કરી છે.

ગાંધીજીએ સત્યને આધ્યાત્મિક માન્યતા આપી. તેમનું માનવું હતું કે સત્યએ ભગવાન સાથેનો સમાન ભાવ છે અને સત્યપૂર્ણ જીવવાનો અર્થ એ છે કે પોતાના કાર્ય, વાક્ય અને વિચારોને દૈવીય સાથે સંકળાવવું આ સિદ્ધાંત તેમના આંદોલનમાં કેન્દ્રસ્થિતિ હતી, જ્યાં તેમણે અપ્રમાણિકતા જ નહિ પરંતુ સત્ય પર અવલંબન કરતા અન્યાયને પણ પડકાર્યું.

સત્ય પરનો તેમના દ્રષ્ટિકોણ માત્ર સિદ્ધાંતગત નહિ પરંતુ બહુ પ્રયોગાત્મક પણ હતો. તેમણે તેને તેમના જીવનના દરેક પાસામાં લાગુ કરવાનું શરમ નહીં કરી. તેમના સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં, ગાંધીજીએ કહ્યું હતું કે સત્ય હંમેશાં જ પ્રસ્તુત થવું જોઈએ, જ્યાં સશક્ત બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય સામે ઝઝૂમવાની સ્થિતિ હતી ત્યાં એ ખૂબ જરૂરી હતું.

આ સત્ય માટેની પ્રતિબદ્ધતા તેમના વ્યક્તિગત સંબંધોમાં પણ દર્શાય છે. ગાંધીજીએ માન્યું હતું કે વ્યક્તિગત અખંડિતતા રાજકીય સંઘર્ષ જેટલી મહત્વપૂર્ણ છે, અને તેમને આત્મપરીક્ષણ અને નિરીક્ષણનો અતિ મહત્વનો અનુભવ થયો. જેમ કે, તેમના ઉપવાસ પદ્ધતિ માત્ર વિરોધનો આકાર નહિ, પરંતુ આ બંને તેમના કાર્ય માટેની સત્ય સાથે સંકળાવવાનું અને તેને વધુ પવિત્ર બનાવતું હતું.

• ગાંધીજીનો વૈશ્વિક નાગરિક અધિકારોના આંદોલનો પર પ્રભાવ:

મહાત્મા ગાંધીની અહિંસા (અહિંસા) અને નાગરિક અવગણના (સિવિલ ડિસઓબેડિઅન્સ) ધારણાઓએ વિશ્વભરના નાગરિક અધિકારો અને સામાજિક ન્યાયના આંદોલનો પર ગંભીર પ્રભાવ પાડ્યો. માર્ટિન લુથર કિંગ જુનિયર, નેલ્સન માંડેલા અને સેસર ચાવેઝ જેવા નેતાઓએ ગાંધીજીની પદ્ધતિઓથી પ્રેરણા લીધી, અને તેમને તેમના પોતાના સંઘર્ષના વિશિષ્ટ પરિપ્રેક્ષ્યમાં અનુકૂળ બનાવ્યો.

માર્ટિન લુથર કિંગ જુનિયર અને અમેરિકન નાગરિક અધિકારોનો આંદોલન

માર્ટિન લુથર કિંગ જુનિયર એ સામાન્ય રીતે ગાંધીજીના અહિંસાના સિદ્ધાંતોમાંથી પ્રેરણા લીધી. ગાંધીજીના શાંતિપૂર્ણ વિરોધ અને નમ્ર અભિગમને અનુકરણ કરીને, કિંગે માનવ અધિકારો અને જાતીય ભેદભાવથી મુકાબલો કરવા માટે આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કર્યો. કિંગનું માનવું હતું કે ગાંધીની પદ્ધતિઓને અપનાવવાથી એ પૂર્ણપણે વિમુક્તિ મેળવી શકાશે.

કિંગ એ ગાંધીજીને "પ્રેરણાનો પ્રકાશ" તરીકે ઓળખાવતાં કહ્યું હતું. ગાંધીજીના સિદ્ધાંતો અનુસાર, કિંગે નમ્ર વિરોધ, શાંતિપૂર્ણ આંદોલન અને લોકોને સામાજિક અને ન્યાયના વિષયમાં સ્પષ્ટતા પર ભાર આપ્યો. અમેરિકામાં જાતીય ભેદભાવ સામે લડતાં સમયે, કિંગએ બોયકોટ, માર્ચ અને સિટ-ઇન જેવા નમ્ર વિરોધના કદમો ઉઠાવ્યા.

નેલ્સન માંડેલા અને એન્ટી-એપાર્ટહેડ આંદોલન

દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે નેલ્સન માંડેલાએ પણ ગાંધીજીની પદ્ધતિઓમાંથી મોટી પ્રેરણા લીધી. દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગાંધીજીના અહિંસાના સિદ્ધાંતો પ્રચલિત થયા હતા.

તમામ એપાર્ટહેડના વિરુદ્ધ લડાઈમાં તેમ છતાં, મંડેલાએ હથિયારોના ઉપયોગ સાથે સાથે ગાંધીજીની નમ્ર વિરોધની પદ્ધતિઓના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, વિમુક્તિ મેળવવા માટે આ પદ્ધતિને ધા પર હાથ લાવ્યા.

સેસર યાવેઝ અને મજૂર આંદોલનઅમેરિકામાં, સેસર યાવેઝ જે અનેક વિજ્ઞાનિક વિમુક્ત વર્ગના ખેડૂતોના કલ્યાણ માટેની આંદોલનના આગેવાન હતા, એ પણ ગાંધીજીના શાંતિપૂર્ણ વિરોધના સિદ્ધાંતોમાંથી પ્રેરણા લીધી. યાવેઝએ નમ્ર સત્યાગ્રહ, બોયકોટ અને હંગરસ્ટ્રાઈક જેવા વિચારને પોતાનું હથિયાર બનાવ્યું.

ગાંધીજીની પદ્ધતિઓ માટે વૈશ્વિક સંઘર્ષનો પડકાર અને ગાંધીજીની પદ્ધતિઓને વૈશ્વિક સ્તરે લાગૂ પાડવા માટે અનેક પડકારો હતા. કેટલીકવાર આ પદ્ધતિઓ લોકોએ યોગ્ય રીતે અમલમાં નથી મૂક્યાં.

• ગાંધીજીની આધ્યાત્મિકતા અને તેના રાજકીય નેતૃત્વ પર તેની અસર:

ગાંધીજીની આધ્યાત્મિક તેમના રાજકીય નેતૃત્વમાં ગહન રીતે જોડાયેલ હતી. તેમની ધાર્મિક માન્યતાઓ, જે હિંદુત્વ, જૈન ધર્મ અને ખ્રિસ્તી ધર્મમાંથી પ્રેરણા લેતી હતી, એ તેમની નૈતિક દૃષ્ટિ અને રાજકીય ક્રિયાવિધિઓને આકાર આપતી હતી. ગાંધીજી માટે આધ્યાત્મિકતા એ માત્ર તેમના જીવનનો અલગ ભાગ નહોતી, પરંતુ દરેક પાસામાં માર્ગદર્શન આપતી શક્તિ હતી, જેમાં તેમનું આંદોલન પણ સામેલ હતું.

ગાંધીજી માટે આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિ જેમાં અહિંસા, સત્ય અને આત્મ-વિશ્લેષણના દર્શન હતા, એ માત્ર વ્યક્તિગત આદર્શો નહિ પરંતુ તેમના રાજકીય નેતૃત્વના મુખ્ય તત્વો હતા. તેમણે રાજનીતિને નૈતિક કાર્ય તરીકે જોયું હતું, જ્યાં લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટેના રસ્તાઓનો ખોટો ઉપયોગ નહીં કરવો જોઈએ. તેમણે માન્યું હતું કે રાજકીય નેતાઓએ પોતે જે મૂલ્યો ઊભા કર્યા છે, તે મૂલ્યો પર જ જીવન જીવવું જોઈએ.

આ વિભાગ એમ રજૂ કરશે કે ગાંધીજીની આધ્યાત્મિકતા તેમના રાજકીય નેતૃત્વ અને આંદોલનમાં કેવી રીતે અસરકારક હતી. તેમના ઘણા ઉપવાસો, જેમ કે ભૌતિકતા અને પૌરષને નકારી આપવાનું, અને નૈતિક શુદ્ધિ પર ભાર મૂકવું તેમના નેતૃત્વના મહત્વપૂર્ણ પાસાઓ હતા.

ગાંધીજી માટે સર્વપ્રથમ માનવસંવાદના બધા ભાગો – ધર્મ, જાતિ, જાતિ સાથે જોડાયેલા હતા, જે માટે તેમણે બધામાં એકતાનો વિશ્વાસ રાખ્યો.

• અહિંસાની શક્તિ: કેવી રીતે ગાંધીજીએ દુનિયાનો અભિગમ બદલ્યો?

ગાંધીજીનો વારસો એ એના અહિંસાના વિલક્ષણ ઉપયોગમાં છે, જેને સામાજિક અને રાજકીય પરિવર્તન માટે એક ક્રાંતિકારક સાધન તરીકે દર્શાવાયું. તેમના સફળતાપૂર્વક ભારતને સ્વતંત્રતા મળાવવાના ઉદ્દેશ સાથે હિંસા ન અપનાવવાનો વિચાર અનેક નેતાઓ અને આંદોલનો માટે પ્રેરણારૂપ થયો. આ વિભાગ એનું વિશ્લેષણ કરશે કે કેવી રીતે ગાંધીનો અનોખો અભિગમ દુનિયાને બદલવા માટે અહિંસા માટેનો દ્રષ્ટિકોણ આપી શકે છે.

અહિંસા ગાંધી માટે માત્ર શારીરિક બળના અભાવથી વિમુક્ત ન હતી, પરંતુ એ એ કાર્યશક્તિ હતી, જે અન્યાયને પડકારવા માટે કામ કરતી હતી. ગાંધીજીની પદ્ધતિઓએ બતાવ્યું હતું કે અહિંસા રાજકીય અને સામાજિક પરિવર્તન લાવવાના હેતુથી હિંસક વિદેશી ક્રાંતિ કરતા વધુ પ્રભાવશાળી, અને ક્યારેય વધારે કારગર બની શકે છે. તેમનો અભિગમ માત્ર સિદ્ધાંતગત નહિ, પરંતુ પ્રયોગાત્મક હતો, અને ભારતમાં તેના સફળતાના કારણે એ વૈશ્વિક આંદોલનો માટે એક સાધન તરીકે દેખાયું.

આ વિભાગ એ પણ વાત પ્રસ્તુત કરશે કે આજની સંજોગોમાં અહિંસા કેટલી પ્રાસંગિક છે, ખાસ કરીને નાગરિક અધિકારો, સામાજિક ન્યાય અને પર્યાવરણ સંરક્ષણ માટેના આંદોલનોમાં. ગાંધીજીના ઉદાહરણ એ બતાવ્યું છે કે સૌથી શક્તિશાળી શક્તિ એ નથી કે કેવો વિરોધ કરવો, પરંતુ દુશ્મનીનો કેવા પ્રેમથી સામનો કરવો. મનુષ્યતા પર નમ્રતા અને દયાળુતા બતાવવી.

• ગાંધીજીની સ્વરાજની દ્રષ્ટિ અને તેનું આધુનિક સમયમાં મહત્વ:

ગાંધીજીએ સ્વરાજ (આંતરિક સ્વતંત્રતા)ની વાત માત્ર રાજકીય સ્વતંત્રતા સુધી મર્યાદિત રાખી ન હતી. તેમના માટે સ્વરાજ એ આત્મનિર્ભરતા, આત્મ-અનુશાસન અને વ્યક્તિઓ અને સમુદાયોની સશક્તિ બનાવવાની વાત હતી.

આ એ દૃષ્ટિ હતી જે રાજકીય સ્વતંત્રતા અને સામાજિક પરિવર્તન બંનેમાં અવિસ્મરણયુક્ત હતી.

આધુનિક સંજોગોમાં, ગાંધીજીના સ્વરાજનો દૃષ્ટિકોણ આજે જે વિભિન્ન સત્તા અને પાવરની કેન્દ્રીકરણ અને ગેરસમજણ પર ભાર મૂકતો છે, એની અર્થવ્યાખ્યાને પ્રાસંગિક બનાવે છે. કેવી રીતે આજના સમયમાં સ્વરાજની વિચારધારા આજના સમયમાં પણ મહત્વની રહી છે. અને ખાસ કરીને વૈશ્વિક સમસ્યાઓમાં ગાંધીજીની વિચારધારાએ આર્થિક અસમાનતા, પર્યાવરણના ખતરાને અને સત્તાનું કેન્દ્રીકરણને કેવી અસર કરી છે તેનો ઉલ્લેખ અહીં કરવાનો આશય છે.

• ગાંધીજીનાં આદર્શ: સામાજિક પરિવર્તન માટે એક માર્ગ:

ગાંધીજીના આદર્શો માત્ર રાજકીય સ્વતંત્રતા માટે જ નહોતાં, પરંતુ એ સમાજના ધોરણો, સમાનતા અને અહિંસા માટેની નિર્માણ કરવાના હતા. ગાંધીજીના સિદ્ધાંતો સામાજિક પરિવર્તન માટે એક માર્ગ પૂરો પાડે છે, જેના મૌલિક તત્વો એ નૈતિક વ્યાખ્યાઓ અને સત્યો પર આધાર રાખે છે.

ગાંધીજીનો સમાનતા અને ન્યાય માટેનો સંઘર્ષ: તેમના વારસાનું ઊંડાણપૂર્વક વિશ્લેષણ:

ગાંધીજીની જિંદગી સમાનતા અને ન્યાય માટે સંઘર્ષથી ભરેલી હતી, જે રાજકીય ક્ષેત્ર માટે જ નહીં, પરંતુ દરેક ક્ષેત્ર માટે. ગાંધીજીનો સામાજિક ન્યાય માટેનો મક્કમ દ્રષ્ટિકોણ અસામાન્ય સમુદાયોને સશક્ત બનાવવાનો અને એક ન્યાયસભર દુનિયા માટે હતો.

નિષ્કર્ષ:

અહીં આપેલા મુદ્દાઓ ગાંધીજીના જીવન, ફિલોસોફી અને અભિગમનો વ્યાપક અને સાવધાનીથી વિશ્લેષણ કરે છે. કેવી રીતે તેમણે સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં મહાત્મા તરીકે સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું, તેમના આદર્શોથી ભારત જ નહીં પરંતુ વિશ્વમાં તેમની ગણના મહાન વિભૂતિ તરીકે થઈ. ગાંધીજી એક ઉમદા માનવી હતાં, સત્યના પ્રયોગોને અમલમાં લાવતા પહેલા તેઓ પોતાની જાતમાં અમલ કરતાં પછી દુનિયા સમક્ષ મૂકતાં. તેમનું આખું જીવન માનવતા માટે હતું, માનવતાના અધિકારો માટે હતું. આ દુનિયા તેમને ક્યારેય ભૂલી નહીં શકે તેવું તેમનું યશસ્વી પ્રદાન રહેલું છે.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

સંદર્ભ સૂચિ :

1. કૃપલાની, આચાર્ય અનુ. પારેખ નગીનદાસ, ગાંધી વિચાર વિમર્શ, શ્રવણ ટ્રસ્ટ, પ્રથમ આવૃત્તિ 1987
2. જોષી, વિદ્યુત એકવીસમી સદી માટે ગાંધી માર્ગ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, પ્રથમ આવૃત્તિ
3. જોશી, ડૉ. ભરત, 'પાર્થમહાબાહુ', ગાંધી વિચારમંજૂષા, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, પ્રથમ આવૃત્તિ 2014
4. પારેખ, પ્રા. ભીખુ, અનુ. પંડ્યા, હસમુખ, ગાંધીજી: સંક્ષિપ્ત પરિચય, ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, પ્રથમ આવૃત્તિ 2012
5. પટેલ, કલ્પેશ, ગાંધી એક ઘટના, પાર્શ્વ પબ્લિકેશન પ્રથમ આવૃત્તિ 2019
6. શાહ, ગુણવંત ગાંધીની ચંપલ, આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રથમ આવૃત્તિ 2006
7. ખમાર, પ્રભાકર, સહાયક ખત્રી, ડૉ. અનિલ, મહાત્મા ગાંધી સાથે સંવાદ, ગૂર્જર સાહિત્ય પ્રકાશન, (પ્રથમ આવૃત્તિ 2020)
8. જોશી, પંકજ શાં, પ્રયોગાત્મક ગાંધી, ગૂર્જર સાહિત્ય પ્રકાશન, પ્રથમ આવૃત્તિ 2021
9. જોશી, પ્રમોદ, ગાંધીજીનો ધર્મ કયો અને કેવો ? ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, પ્રથમ આવૃત્તિ 2016
10. સંપા. મેઘાણી, મહેન્દ્ર, આપણા ગાંધીબાપુ, ગૂર્જર સાહિત્ય પ્રકાશન, પ્રથમ આવૃત્તિ 2017
11. સંપા. પટેલ, મગનભાઈ, ગાંધીજીનું શિક્ષણદર્શન: એમના જ શબ્દોમાં, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, (પ્રથમ આવૃત્તિ 1999)